

Лісневська Алла Олексіївна
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті визначено психологічні детермінанти, які зумовлюють активні або пасивні форми політичної поведінки студентської молоді. Проаналізовано особливості детермінації залучення до політичного життя студентської молоді з високим та низьким рівнями політичної активності.

Ключові слова: політична активність, політична поведінка, залученість до політичного життя

В статье определены психологические детерминанты, которые предопределяют активные или пассивные формы политического поведения студенческой молодежи. Проанализированы особенности детерминации вовлечения в политическую жизнь студенческой молодежи с высоким и низким уровнями политической активности.

Ключевые слова: политическая активность, политическое поведение, вовлеченность в политическую жизнь

The psychological determinants, which cause active and passive forms of students' political behavior are defined in the article. Determination peculiarities of involvement into political life for student's youth with high or low level of political activity are analyzed.

Key words: political activity, political behavior, involvement into political life

Постановка проблеми. Складний процес становлення Української держави (співіснування в суспільній свідомості ідей тоталітаризму та демократії, нерозв'язаність багатьох соціальних проблем, неузгодженість роботи владних структур та ін.) не може не позначитися на формуванні

політичної культури студентської молоді, а відповідно й на рівні її політичної активності, який виявляється, зокрема, у переважанні активних або пасивних форм політичної поведінки.

Аналіз наукової літератури свідчить про суперечливість процесу становлення політичної культури студентської молоді [1; 2; 3; 4]. Так, І. Білоконь вважає, що причиною недостатньої політичної активності молодих людей є неузгодженість соціально-політичних настановлень на рівні їх індивідуальної свідомості, що призводить до соціальної фрустрації, яка гальмує виконання політично значущих дій [2]. На непослідовність ідейно-політичних настанов студентів вказує також М. Білик. Вона відмічає відсутність у молодих людей адекватних поведінкових моделей реалізації ціннісного рівня політичної культури при досить високому ступені політичного інтересу та електоральної поведінки [1]. У свою чергу, Н. Дембицька констатує, що студентська молодь, яка не бере активної участі в суспільно-політичних процесах, на неусвідомлюваному рівні не ідентифікує себе з сьогоdnішнім громадянином, а її політичні уявлення скоріше відповідають цінностям авторитарної доби, що суперечить ідеалові громадянина в демократичному суспільстві [3]. Р. Карковська також відмічає низький рівень ідентифікації студентської молоді з соціальною роллю громадянина: більшість студентів не сприймають політичну систему суспільства як цілісне утворення, висловлюючи позитивне ставлення до держави і негативне – до політики та осіб, які нею займаються [4]. Отже, актуальною є проблема виявлення тих психологічних детермінант, які визначають рівень політичної активності молоді, а відповідно й активні або пасивні форми її політичної поведінки.

Враховуючи вікові та соціальні закономірності розвитку особистості в період молодості, визначено перелік індивідуально-психологічних та соціально-психологічних чинників політичної активності студентської молоді, які детермінують її залученість до політичного життя [5]. Політична активність молоді визначається передусім такими індивідуально-психологічними чинниками, як цінності, смисложиттєві орієнтації, мотиви політичної

поведінки, і такими соціально-психологічними чинниками, як особливості сімейної соціалізації, особливості спілкування в первинних соціальних групах, ЗМІ як джерела політичного інформування. Отже, **метою** дослідження стало розкриття змісту психологічних детермінант, які визначають активні або пасивні форми політичної поведінки студентської молоді.

Методика та організація дослідження. У дослідженні брали участь студенти Чернігівського кооперативного технікуму, Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці, Чернігівського національного педагогічного університету. Загальна кількість учасників дослідження – 100 осіб, з них 50 хлопців і 50 дівчат, віком 18-21 рік. **Об'єкт** дослідження: політична поведінка студентської молоді. **Предмет** дослідження: психологічні детермінанти політичної поведінки студентської молоді.

Для розкриття змісту психологічних детермінант політичної поведінки студентської молоді було використано метод порівняння контрастних груп (порівнювалися групи студентської молоді з низьким та високим рівнями політичної активності). Рівень політичної активності студентської молоді було визначено за допомогою анкети для вивчення рівня і форм політичної участі особистості, цінності – за допомогою модифікованого варіанту методики вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча, смисложиттєві орієнтації – за допомогою Тесту смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтєва, мотиви політичної поведінки – за допомогою семантичного диференціалу для вивчення мотивів політичної поведінки особистості, психологічні особливості мікросередовища та впливу ЗМІ – за допомогою анкети для виявлення соціально-психологічних чинників політичної активності особистості. Для опрацювання результатів були використані стандартні математико-статистичні процедури за допомогою комп'ютерного пакету SPSS for Windows 11.0.

Результати дослідження. Факторний аналіз отриманих даних дозволив виявити психологічні детермінанти політичної поведінки двох груп студентської молоді – з низьким та високим рівнями політичної активності.

При обробці даних студентської молоді з низьким рівнем політичної активності було виділено шість значущих факторів, які пояснюють 53,1% загальної дисперсії.

До **першого фактора** (внесок у сумарну дисперсію 13,6%) увійшли такі індикатори психологічних чинників політичної активності особистості, як «прагнення реалізувати лідерські якості» (0,792), «кар'єрний ріст» (0,758), «дотримання власної активної життєвої позиції» (0,744), «професійний обов'язок, професійне покликання» (0,735), «прагнення влади» (0,705), «Інтернет як основне джерело отримання політичної інформації» (0,701), «надання допомоги, підтримки іншим» (0,681), «Інтернет як найбільш значуще джерело отримання політичної інформації» (0,666), «зневіра в можливість вплинути на політичне життя, відсутність сенсу, перспектив власної політичної активності» (-0,659), «здобуття політичної інформації через Інтернет» (0,645), «ретельність» (0,641), «кар'єра» (0,641), «авторитет батька при визначенні власної політичної позиції» (0,615), «підкорення існуючій владі, прагнення прислужитися їй» (0,612), «відчуття себе потрібним іншим» (-0,610), «довіра до телебачення при висвітленні політичної інформації» (0,608), «досягнення високого ідеалу, високої мети» (0,605). Даний фактор відображає орієнтацію особистості на кар'єру як засіб професійної самореалізації й особистісного самоствердження. Залученість до політичного життя розглядається крізь призму професійного становлення та прагнення дотримуватися власної активної життєвої позиції. Інтеграція в суспільство через політику дозволяє відчувати зв'язок з різними соціальними спільнотами, розширити коло інтересів, набути корисного досвіду, проявити нахили, здібності, особистісні якості. Серед джерел політичної інформації перевага надається Інтернету та телебаченню як найбільш оперативним ЗМІ. У той же час відсутність політично забарвлених індикаторів, які б свідчили про захопленість політикою, свідчить, на нашу думку, про сконцентрованість зусиль виключно на власній кар'єрі. Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«самореалізація через нормативну соціалізацію (без захоплення політикою)»*.

Другий фактор (11,2%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності особистості, як «авторитет керівництва, викладачів при визначенні власної політичної позиції» (0,887), «авторитет сусідів при визначенні власної політичної позиції» (0,864), «авторитет представників політичних партій, громадських організацій при визначенні власної політичної позиції» (0,855), «авторитет колег по роботі, товаришів по навчанню при визначенні власної політичної позиції» (0,839), «вплив сусідів на формування політичних поглядів» (0,793), «вплив керівництва, викладачів на формування політичних поглядів» (0,774), «вплив колег по роботі, товаришів по навчанню на формування політичних поглядів» (0,758), «хобі (політика як захоплення)» (0,743), «обговорення з колегами по роботі, товаришами по навчанню явищ суспільно-політичного життя» (0,661), «підтримка кандидата, політика, політичної партії» (0,654), «обговорення з керівництвом, викладачами явищ суспільно-політичного життя» (0,653), «зневіра в чесності та порядності політиків» (-0,645), «почуття розчарування, невиправдані сподівання щодо політичної ситуації» (-0,643), «прагнення справедливості» (-0,611). Даний фактор вказує на високий рівень політизації мікросередовища особистості, що визначає особливості її залученості до політичного життя. Незважаючи на об'єктивно низький рівень політичної активності, особистість демонструє інтерес до політичних повідомлень, які надходять до неї передусім через міжособистісне спілкування. Причетність до політики виражається насамперед у висловленні підтримки тих або інших суб'єктів політики в процесі обміну політичними думками, враженнями, міркуваннями. Орієнтація особистості на політизоване мікросередовище при виробленні власної політичної позиції дозволила інтерпретувати даний фактор як *«вплив мікросередовища (викладачі, товариші по навчанню, представники політичних організацій, сусіди)»*.

Третій фактор (8,6%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності та такі форми політичної участі особистості, як «радіо як основне джерело отримання політичної інформації» (0,879), «радіо як найбільш значуще джерело отримання політичної інформації» (0,872), «довіра до преси

при висвітленні політичної інформації» (0,820), «довіра до радіо при висвітленні політичної інформації» (0,803), «прагнення зберегти гармонійні взаємини з оточуючими (уникнути сварок через політику)» (-0,708), «обговорення з друзями, приятелями явищ суспільно-політичного життя» (0,704), «обговорення реалій політичного життя в колі сім'ї, друзів, знайомих» (0,691), «прагнення обмінюватися політичною інформацією з іншими» (0,689), «телебачення як найбільш значуще джерело отримання політичної інформації» (0,680), «вплив батька на формування політичних поглядів» (0,651), «преса як основне джерело отримання політичної інформації» (0,636), «преса як найбільш значуще джерело отримання політичної інформації» (0,623). Даний фактор відображає спрямованість особистості на пошук політичних повідомлень за допомогою ЗМІ та на обмін думками, міркуваннями, враженнями щодо подій політичного життя в найближчому соціальному оточенні (батьки, друзі, приятелі). Інтерес до політики ґрунтується як на позиції ЗМІ щодо тих або інших політичних питань, так і на прагненні особистості задовольнити потреби, пов'язані зі сферою спілкування. Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«вплив ЗМІ»*.

Четвертий фактор (7,2%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності особистості, як «локус контролю – Життя» (0,740), «мета в житті» (0,735), «загальний показник осмисленості життя» (0,719), «матеріально забезпечене життя» (-0,690), «результативність життя» (0,673), «процес життя» (0,672), «працелюбність» (0,643), «локус контролю – Я» (0,605). Даний фактор вказує на пошук особистістю сенсу власного життя через визначення життєвих орієнтирів, що ґрунтуються на домінуванні насамперед духовних цінностей. Заглибленість особистості в свій внутрішній світ, пошук нею власного «Я» не супроводжується інтересом до політики і визначенням власної політичної позиції. Даний фактор було інтерпретовано як *«усвідомлення й осмислення власної суб'єктності»*.

П'ятий фактор (6,4%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності та такі форми політичної участі особистості, як «участь у демонстраціях, мітингах, пікетуваннях» (0,740), «бажання бути в курсі життя

держави, політичних подій» (0,696), «прослуховування теле- і радіопрограм політичної тематики» (0,663). Даний фактор відображає зацікавленість політикою як сферою діяльності, зокрема різними формами політичної участі, пов'язаних з підвищенням політичної поінформованості та відстоюванням своїх політичних переконань за допомогою крайніх заходів, рішучих дій. Враховуючи об'єктивно низький рівень політичної активності особистості даний фактор було інтерпретовано як *«інтерес до політики»*.

Шостий фактор (6,1%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності особистості, як «свобода» (-0,738), «скромність» (0,727), «самоконтроль» (-0,684), «пізнання, самопізнання» (0,638), «вплив друзів, приятелів на формування політичних поглядів» (0,602). Даний фактор вказує на відмову особистості від самоствердження в соціальному середовищі та на спрямованість її зусиль на підтримання комфортних взаємин з найближчим соціальним оточенням. Підкорення політичним поглядам значущих осіб (друзі, приятелі) дозволило інтерпретувати даний фактор як *«конформність (прагнення бути як усі, не виділятися)»*.

При обробці даних студентської молоді з високим рівнем політичної активності було виділено шість значущих факторів, які пояснюють 54,3% загальної дисперсії.

До **першого фактора** (внесок у сумарну дисперсію 11,3%) увійшли такі індикатори психологічних чинників політичної активності та такі форми політичної участі особистості, як «загальний показник осмисленості життя» (0,894), «мета в житті» (0,844), «локус контролю – Життя» (0,835), «процес життя» (0,832), «участь у силових акціях (захоплення приміщень, бійки з політичними опонентами, опір правоохоронним органам тощо)» (-0,806), «результативність життя» (0,799), «участь матері в політичних виборах (голосування)» (0,709), «участь батька в політичних виборах (голосування)» (0,700), «виконання визначених постійних доручень у політичній організації» (-0,695), «участь у проведенні опитувань громадської думки стосовно певних політичних проблем» (-0,657), «здобуття політичних знань, інформації для

використання їх в інших сферах життя (бізнесі, соціальному забезпеченні тощо)» (0,654), «локус контролю – Я» (0,649), «обговорення реалій політичного життя в колі сім'ї, друзів, знайомих» (0,630), «керівна діяльність у роботі політичної організації» (-0,623), «акуратність» (-0,619), «захист власних прав і прав інших» (0,610), «радіо як основне джерело отримання політичної інформації» (-0,609). Даний фактор відображає пошук особистістю життєвих орієнтирів та сенсу власного життя. Включення в політичний процес розглядається як спосіб знаходження свого місця в суспільстві. Особистість виявляє інтерес до подій суспільно-політичної дійсності, обмінюючись політичними повідомленнями з найближчим соціальним оточенням та орієнтуючись на сімейний досвід політичної участі. Залученість до політичного життя виявляється в формах, які не вимагають значних витрат часу, спеціальних знань, навичок, умінь, конфронтації з іншими суб'єктами політики. Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«самореалізація через причетність до соціальних проектів»*.

Другий фактор (10,4%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності особистості, як «гроші, матеріальна винагорода» (0,851), «прагнення реалізувати лідерські якості» (0,784), «прагнення влади» (0,756), «кар'єрний ріст» (0,749), «прагнення до самореалізації» (0,728), «задоволення власних прагматичних інтересів, особиста вигода» (0,727), «бажання пережити гострі відчуття» (0,697), «хобі (політика як захоплення)» (0,691), «прагнення дати вихід агресивним імпульсам» (0,676), «пошук допомоги, підтримки з боку інших» (0,658), «досягнення високого ідеалу, високої мети» (0,654), «професійний обов'язок, професійне покликання» (0,652), «підкорення існуючій владі, прагнення прислужитися їй» (0,622), «прагнення привернути увагу до суспільно-політичних проблем, власних переконань» (0,610), «зацікавленість політикою як маловідомою сферою діяльності» (0,607). Даний фактор вказує на спрямованість особистості на досягнення високого соціального статусу в суспільстві. Політика розглядається як засіб професійного та особистісного самоствердження. Зацікавленість

політикою зумовлюється прагненням підвищити рівень обізнаності в політичних питаннях, покращити матеріальне становище, набути нового життєвого досвіду, проявити свої нахили, здібності, особистісні якості, налагодити корисні зв'язки, задовольнити потреби, пов'язані зі сферою спілкування. Амбівалентність ставлення до політики, яка виражається в наявності різних за змістом мотивів політичної поведінки, свідчить, на нашу думку, про інтерес особистості передусім до зовнішньої атрибутики політичних процесів. Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«прагнення соціального успіху (практичний аспект)»*.

Третій фактор (7,8%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності та такі форми політичної участі особистості, як «авторитет сусідів при визначенні власної політичної позиції» (-0,668), «довіра до телебачення при висвітленні політичної інформації» (0,639), «здоров'я» (0,629), «вплив друзів, приятелів на формування політичних поглядів» (-0,615), «прослуховування теле- і радіопрограм політичної тематики» (0,612), «довіра до радіо при висвітленні політичної інформації» (0,607), «вихованість» (0,601). Даний фактор відображає орієнтацію особистості на інтеграцію в суспільство через засвоєння прийнятих у ньому правових та політичних норм. Інтерес до політики як до сфери діяльності виражається в пошуку політичних повідомлень за допомогою різних ЗМІ, які визнаються достовірним джерелом отримання політичної інформації. Засвоєння політичних повідомлень через ЗМІ не супроводжується обміном думками, міркуваннями, враженнями щодо подій суспільно-політичної дійсності з соціальним оточенням. На нашу думку, це вказує на некритичне ставлення особистості до політики, на пасивне засвоєння прийнятих у ній «правил гри». Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«соціальна бажаність (соціальний конформізм)»*.

Четвертий фактор (7,2%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності особистості, як «вплив матері на формування політичних поглядів» (0,773), «читання батьком періодичних видань політичного змісту» (0,773), «читання матір'ю періодичних видань політичного

змісту» (0,765), «телебачення як основне джерело отримання політичної інформації» (0,689), «обговорення з колегами по роботі, товаришами по навчанню явищ суспільно-політичного життя» (0,672), «неприятність до політики, ставлення до неї як до «брудної справи» (0,640), «авторитет матері при визначенні власної політичної позиції» (0,627), «преса як основне джерело отримання політичної інформації» (0,615), «вплив батька на формування політичних поглядів» (0,608). Даний фактор вказує на зумовленість політичної поведінки особистості впливом батьківської сім'ї, що має певний досвід політичної участі. Виявляючи негативне ставлення до політики, особистість залучається до політичного життя насамперед у формі споживання політичних повідомлень через ЗМІ, а також у формі обміну поглядами, міркуваннями, враженнями щодо подій суспільно-політичної дійсності з найближчим соціальним оточенням. Визнаючи значущість думок оточуючих людей щодо політики, особистість орієнтується передусім на політичні погляди батьків при визначенні власної політичної позиції. На нашу думку, особливості політичної поведінки особистості є результатом інтеріоризації політичного досвіду батьків, які відчувають розчарування від власної політичної активності. Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«вплив мікросередовища (батьківська сім'я)»*.

П'ятий фактор (6,7%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності та такі форми політичної участі особистості, як «вірність» (-0,748), «відповідальність» (0,693), «самоконтроль» (0,676), «пропаганда своїх політичних поглядів серед знайомих» (-0,615), «виконання громадянського обов'язку» (0,602). Даний фактор відображає орієнтацію особистості на високі моральні принципи, що виражається в її індивідуальних цінностях. Залученість до політичного життя ґрунтується на почутті громадянського обов'язку і не супроводжується поширенням своїх політичних переконань в соціальному оточенні. Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«соціальна адаптивність (виконання суспільного обов'язку)»*.

Шостий фактор (5,6%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності та такі форми політичної участі особистості, як «участь у демонстраціях, мітингах, пікетуваннях» (0,652), «високі запити» (0,643), «авторитет батька при визначенні власної політичної позиції» (-0,624), «принциповість» (0,605), «поступливість» (-0,602). Даний фактор вказує на спрямованість особистості на активне відстоювання своїх політичних поглядів за допомогою форм політичної участі, які передбачають здійснення рішучих дій через об'єднання з іншими суб'єктами політики, котрі не належать до найближчого соціального оточення. Відповідно до характеру політичної активності особистості даний фактор було інтерпретовано як *«відстоювання власної політичної позиції»*.

Сьомий фактор (5,3%) включив такі індикатори психологічних чинників політичної активності особистості, як «необізнаність у проблемах політичного життя» (-0,611), «обговорення з представниками політичних партій, громадських організацій явищ суспільно-політичного життя» (0,609), «самоактуалізація» (-0,608), «авторитет представників політичних партій, громадських організацій при визначенні власної політичної позиції» (0,603). Даний фактор відображає значущість для особистості думок представників політичних організацій щодо політики, яка зумовлюється як прагненням підвищити свою політичну поінформованість, так і бажанням визначити власну політичну позицію. Зміст даного фактора було інтерпретовано як *«вплив мікросередовища (представники політичних організацій)»*.

Висновки. Результати емпіричного дослідження дозволяють дійти висновку, що незалежно від рівня політичної активності, який виражається в активних або пасивних формах політичної поведінки, молодь виявляє інтерес до політики як до сфери діяльності, розглядаючи її як спосіб інтеграції в суспільство. У той же час зацікавленість політикою набуває різного характеру для молоді з високим і низьким рівнями політичної активності: якщо для молоді з високим рівнем політичної активності політика більшою мірою є засобом життєвого самовизначення, то для молоді з низьким рівнем політичної

активності – засобом особистісної і професійної самоактуалізації. Виявлено, що молодь з низьким рівнем політичної активності є більш орієнтованою на думки соціального оточення та ЗМІ щодо політики, ніж молодь з високим рівнем політичної активності. На наш погляд, це вказує на вищий рівень готовності молоді з низьким рівнем політичної активності залучатися до політичного життя внаслідок ідеологічних закликів тих або інших суб'єктів політики на відміну від молоді з високим рівнем політичної активності.

Виявлені психологічні детермінанти політичної поведінки студентської молоді розкривають характер впливу тих індивідуально-психологічних і соціально-психологічних чинників політичної активності студентської молоді, які було виділено в ході теоретичного аналізу проблеми. Тому подальшого дослідження потребує, на нашу думку, проблема розширення переліку психологічних чинників і конкретизації психологічних детермінант залученості молоді до політичного життя.

Література

1. Білик М. Особливості формування політичної культури сучасної молоді / М. Білик // Соціальна психологія. – 2004. – №4. – С. 96-105.
2. Білоконь І. Регіональні особливості соціально-політичних настановлень студентської молоді / І. Білоконь // Соціальна психологія. – 2006. – №3. – С. 33-46.
3. Дембицька Н. Когнітивний аспект політичної свідомості нового покоління / Н. Дембицька // Соціальна психологія. – 2003. – №1. – С. 87-100.
4. Карковська Р.І. Потреба влади як психологічний чинник політичної свідомості студентів : дис. ... канд. психол наук : 19.00.05 / Карковська Руслана Ігорівна. – К., 2007. – 169 с.
5. Лісневська А.О. Психологічні чинники політичної активності молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.11 «Політична психологія» / А.О. Лісневська. – К., 2010. – 20 с.